

Вадим Попко, к. ю. н.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ВИДАЧА ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЯ) У ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Vadym Popko, PhD in Law

National Taras Shevchenko University of Kyiv, Ukraine

EXTRADITION IN TRANSNATIONAL CRIMINAL LAW

The article deals with the issues of extradition of persons who committed a transnational crime, in particular, the legal regulation of these relations on the international level. The legal grounds for extradition, such as conventions, intergovernmental agreements, framework conventions on extradition, regional international acts, in particular, the European arrest warrant, etc. are analyzed. The main focus on the issue of individuals is given to the provisions of the UN Convention against Transnational Organized Crime of 2000. The issues of transfer of convicted persons and the right of States parties to consider the possibility of concluding bilateral or multilateral agreements or arrangements for the transfer of persons convicted of imprisonment or other forms of deprivation of liberty for crimes covered by this Convention in order to allow them to serve their sentence in their territories.

Keywords: transnational crime, convention, extradition, транснаціональний злочин, конвенція, видача особи (екстрадиція), передача засудженої особи

Постановка проблеми. У наш час поглиблення взаємозалежності держав, інтересів міжнародної спільноти у цілому, розвитку міжнародної злочинності, зокрема транснаціональної організованої злочинності, навіть велика держава не в змозі самотійно забезпечити свою безпеку, що вимагає активної співпраці, взаємної допомоги, співробітництва по різних напрямках у тому числі й у питаннях видачі (екстрадиції) злочинців. Розвиток засобів комунікації, спрощення паспортного контролю, існування «прозорих» кордонів між державами, недосконалість національних механізмів протидії транснаціональній злочинності та інші чинники сприяють ухиленню осіб від кримінальної відповідальності. У цих умовах особливу роль відіграє міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю шляхом надання правової допомоги по кримінальним справам, однією з форм якої виступає видача осіб або екстрадиція.

Із формуванням транснаціонального кримінального права як сфери міжнародного права постало актуальне питання про правове регулювання відносин видачі осіб, що скоїли транснаціональні злочини. Із прийняттям Генеральною Асамблеєю Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 15 листопада 2000 р. (Резолюція 55/25)¹ питання видачі правопорушників знайшли своє закріплення у статтях 16 та 17, проте існує цілий ряд питань, пов'язаних із екстрадицією у транснаціональному кримінальному праві, які потребують конкретизації й узгодженості норм міжнародного кримінального права.

Метою статті є вивчення на основі доктринальних джерел та нормативних актів тенденцій розвитку інституту екстрадиції як одного з ключових елементів системи міжнародного співробітництва у транснаціональному кримінальному праві.

Аналіз останніх досліджень. Інститут видачі (екстрадиції) правопорушників як спеціальний об'єкт аналізу у міжнародному кримінальному праві належать до числа давніх й достатньо добре досліджених як у працях вітчизняних так й зарубіжних вчених. Проблеми екстрадиції вивчались

¹ Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалена Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї (15 листопада 2000 р.). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789>.

у працях О. Бастрікіна, В. Березняка, А. Бойцова, О. Виноградової, С. Вихриста, О. Волеводза, І. Карпеця, М. Костенка, С. Лихової, І. Лукашука, В. Маляренка, Д. Мудрак, А. Наумова, В. Панова, Ю. Решетова, К. Родіонова, Н. Сафарова, М. Таганцева, В. Тертишника та інших вчених. Питанням видачі осіб, що скоїли політичні злочини, присвячені праці Н. Зелінської; питанням прокурорського нагляду за процедурою екстрадиції – праці Л. Удалової, В. Мотиль, О. Гумін; захисту прав людини при здійсненні екстрадиції – С. Нестеренко. Серед західних вчених до дослідження екстрадиції звертались І. Бантекас, М. Браник, Н. Бойстер, М. Ветнцель, Г. Гриффт, Г. Джилберт, Д. Джонс, А. Дюкер, А. Кемпбелл, М. Келли, М. Мерье, Г. Стрессен, Ж. Рони, М. Форд, У. Шабас та інші вчені. Грунтовно проблематика інституту екстрадиції викладена в книгах А. Бойцова, Р. Валєєва, С. Вихриста, колективній монографії під редакцією академіна РАН В.Н. Кудрявцева, С. Нестеренко, фундаментальних трудах професора М. Бассіоуні, професора І. Ширера. У працях зазначених авторів були розроблені основи правового інституту екстрадиції, принципи й фундаментальні правила здійснення процедури видачі, підстави відмови у видачі, роль і значення прав особи у екстрадиційному процесі, проблеми імплементації міжнародних договорів про видачу тощо.

Разом з тим, враховуючи існуючі напрацювання, у зв'язку із безпрецедентним розвитком транснаціональної злочинності слід акцентувати увагу на тенденціях міждержавного співробітництва по кримінально-правовим питанням й особливостях екстрадиції у сучасному транснаціональному кримінальному праві. Зокрема, вимагає удосконалення система співробітництва держав по питанням транснаціональної злочинності, актуальним являється введення у міжнародну практику боротьби зі злочинністю нових юридичних інструментів, перегляд деяких екстрадиційних обмежень тощо. Вимагає вивчення реформа системи видачі правопорушників, що застосовується державами-членами Євросоюзу у зв'язку із введенням нового Європейського ордеру на арешт.

Виклад основного матеріалу. У світовому масштабі транснаціональна організована злочинність викликає особливу стурбованість, оскільки їй властивий глобальний характер протиправної діяльності, яка здійснюється більше ніж у двох державах, характеризується ретельною підготовкою, ієрархією, розвинутою структурою, пов'язана із незаконним переміщенням через кордони людей, товарів, грошей, інформації. Відбувається ігнорування кримінальними структурами державних кордонів та норм міжнародного права. До транснаціональних злочинів можна віднести будь-який злочин міжнародного характеру.

У внутрішньодержавному законодавстві широко використовуються терміни «*видача*» й «*екстрадиція*» як ідентичні. Однак, у доктрині міжнародного кримінального права відзначається, що вони мають суттєві відмінності. Так, екстрадиція відрізняється від видачі, у першу чергу, змістом, оскільки включає в себе стадію порушення ініціативи про передачу (видачу) особи; процес прийняття рішення з даного питання компетентними органами двох держав; стадію оскарження прийнятого рішення; власне процес передачі (видачі) особи; легалізацію вироку судом тієї держави, яка прийняла дану особу тощо. Відповідно, пропонується тлумачити екстрадицію як сукупність заходів щодо видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку¹. На ранніх етапах розвитку права видачі з ним конкурувало *право притулку*², що розвивалось під впливом релігійних переконань, й мало як правовий так й гуманний характер. В основу права притулку покладена ідея недоторканності людини, що сховалась у певному місці. Останнім часом у зв'язку із ухваленням Європейською Радою Рамочного рішення про Європейський ордер на арешт введений до міжнародно-правового обігу термін «*передача*». Видача й передача являються різними інститутами, оскільки передачу обвинуваченої особи, на відміну від видачі, може вимагати лише суд.

Видача особи (екстрадиція) є давньою формою міжнародного співробітництва держав й застосовується за умови перебування особи, що вчинила кримінальне правопорушення (злочин) в одній державі, на території іншої. І. Лукашук та А. Наумов розглядають видачу як найдавнішу форму взаємної допомоги держав у боротьбі зі злочинністю й підкреслюють, що «у цілому інститут

¹ Удалова, Л.Д., Мотиль, В.І., Гумін, О.М. (2012). *Прокурорський нагляд за екстрадицією особи*: навчальний посібник. Київ: Скіф.

² Переговский, В.И. (1859). О началах международного права относительно иностранцев у народов древнего мира. *Сочинение Василия Пероговского*. Киев: Университетская типография.

видачі розвивалася у відповідності з історичною тенденцією демократизації і захисту прав людини¹. Поняття «екстрадиція» було зафіксовано у багатьох документах ще з стародавніх часів. Наприклад, у 1174 р. між Генріхом II Англійським і Вільгельмом Шотландським укладено договір, за яким видавали зрадників та вбивць. Інститут екстрадиції являється важливою формою співробітництва держав та надання взаємної допомоги у сфері боротьби із транснаціональною злочинністю, забезпечуючи невідворотність відповідальності та покарання осіб, які переховуються від правосуддя.

У давні часи сформувались й інші основні принципи, відповідно до яких здійснюється екстрадиція, зокрема принцип законності (*nullum crimen sine lege*), принцип невидачі за політичні злочини, принцип спеціальності, «не двічі за те саме», «або видай, або суди» тощо. Принцип невидачі за політичні злочини тісно пов'язаний з інститутом політичного притулку й зазначені принципи розвивались одночасно, проте, як зазначає Д. Мудрак, «право притулку ширше принципу невидачі»². Принцип спеціальності передбачає, що особа не підлягає кримінальному переслідуванню за будь-які інші злочини, крім тих, які обумовили її видачу. Важливим інструментом забезпечення принципу *nullum crimen sine lege* в інституті екстрадиції, як зазначає С. Нестеренко, «виступає правило подвійної кримінальності згідно з яким злочин, зазначений у запиті про екстрадицію, повинен визнаватися кримінально карним за законодавством як запитуючої, так і запитуваної держав»³.

Екстрадицію використовують для переслідування злочинців, винесення вироку чи виконання вже оголошеного вироку. Суть екстрадиції полягає у забезпеченні передання підозрюваної, обвинуваченої чи засудженої особи державою, на території якої вона перебуває, державі, на території якої така особа вчинила злочин або громадянином якої вона являється, а також можливе передання такої особи під юрисдикцію держави, що потерпіла від наслідків злочину з метою притягнення особи до відповідальності.

У доктрині міжнародного кримінального права злочини, що підлягають екстрадиції, виділяють в окрему групу *екстрадиційних злочинів* (Н. Бойстер, Н. Зелінська). Їх основні характеристики встановлюються національним правом та міжнародними угодами й саме екстрадиційні злочини являються міжнародними злочинами у початковому значенні цього слова. З огляду на те, що міжнародний злочин може мати властивість поєднання множинної («подвійної» і більше) або міжнародної кримінальності і множинної («подвійної» і більше) або міжнародної юрисдикції Н. Зелінська виділяє в структурі міжнародної злочинності три категорії міжнародних злочинів: *міжнародний екстрадиційний злочин*, *транснаціональний злочин* та *міжнародно-правовий злочин*⁴. На характеристиці транснаціональних злочинів як екстрадиційних наголошує Н. Бойстер, виділяючи їх в окрему групу⁵.

Екстрадиційним називають злочин, що має наслідком видачу. Професор М. Бассіоуні справедливо вважає, що проблема видачі являється, у першу чергу, проблемою юрисдикції⁶. Для здійснення видачі недостатньо, щоб були встановлені повноваження, а саме, щоб одна держава, мала право вимоги, а друга мала можливість виконати цю вимогу. При наявності «подвійної юрисдикції» злочин може розглядатися як такий, що тягне за собою видачу тільки у тому випадку, якщо має місце і «подвійна кримінальність», тобто воно визнається злочином по законодавству, як запитуваної так й запитуючої держави. Таким чином, діяння являється міжнародним екстрадиційним злочином у ситуації співпадіння юрисдикції двох держав («подвійна юрисдикція») і кримінальності діяння («подвійна кримінальність»).

¹ Лукашук, И.И., А.В. Наумов (1998). *Выдача обвиняемых и осужденных в международном уголовном праве: учебно-практическое пособие*. Москва: РЮИД.

² Мудрак, Д.О. (2006). Поняття видачі правопорушників та передачі засуджених осіб у міжнародному праві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 8, 98-105.

³ Нестеренко, С.С. (2011). *Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції*: монографія. Одеса: Фенікс.

⁴ Зелінська, Н.А. (2006). *Международные преступления и международная преступность*: монографія. Одесса: Юридична література.

⁵ Boister, N. (2012). *An introduction to Transnational Criminal Law*. Oxford: University Press, 301.

⁶ Bassiouni, M.Ch. (1974). *International Extradition and World Public Order*. New York: Oceana publication inc. Dobbis Ferry, 202.

Притому, що такі діяння не завжди представляють реальну небезпеку більш ніж для однієї держави, вони являються «міжнародно-визнаними» злочинами, оскільки посягають на цінності, що підлягають кримінально-правовому захисту не менше ніж у двох взаємодіючих державах. Таким чином, міжнародний злочин цієї категорії – це діяння, у зв'язку з яким держави несуть міжнародні екстрадиційні зобов'язання, тобто взаємодіють з приводу застосування заходів кримінальної репресії. Як слушно зазначають С. Лихова і М. Свистуленко, «не будь-які злочини можуть тягти видачу злочинця, а лише ті, які характеризуються низкою ознак, що визначають злочин як екстрадиційний»¹.

Міжнародна протиправність злочинних діянь закріплюється міжнародними договорами, а конкретна кримінальна караність злочинів визначається національним законодавством держав. Звісно, за таких умов злочини міжнародного характеру, згідно законодавства різних держав, мають відмінності у назві, тлумаченні елементів складу злочину тощо, однак такі відмінності за назвою, а не за сутністю злочинних дій, не впливають на характеристику злочинного діяння та не перешкоджають видачі. Мова йде про транснаціональні злочини, до яких належать: тероризм, захоплення заручників, незаконне поводження з ядерними матеріалами, торгівля людьми, катування, злочини проти осіб та установ, які користуються міжнародним захистом, кіберзлочини, піратство, злочини проти безпеки морського судноплавства та цивільної авіації, найманство тощо. Відповідно, внаслідок своєї особливої суспільної небезпечності, держави за їх вчинення передбачають можливість призначення покарання, яке є більш суворим, ніж визначена умова видачі.

Питання про видачу особи з урахуванням кримінальної юрисдикції спирається як на міжнародно-правове регулювання так й на підходи національного законодавства про можливість кримінального переслідування осіб, що скоїли злочини за межами національної території. Правове регулювання екстрадиції осіб, що скоїли транснаціональний злочин, не охоплюється одним чи навіть кількома правовими актами і повинно виходити з положень, норм і принципів різних галузей національного законодавства і самостійних правових систем – національного й міжнародного права, що знаходяться у постійному взаємозв'язку. Питання видачі (екстрадиції) злочинців вирішується у рамках міжнародного співробітництва держав у боротьбі з транснаціональними злочинами на основі Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р.² та додаткових протоколах до неї, Конвенції про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 р.³; договорів про правову допомогу у кримінальних справах, які включають норми щодо екстрадиції; спеціальних конвенцій, спрямованих на боротьбу з транснаціональною злочинністю (Конвенція про боротьбу із незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р.⁴, Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 р.⁵, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р.⁶, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 16 грудня 1997 р.⁷, Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 13 квітня 2005 р.⁸ тощо) у рамках Інтерполу, Європолу та інших міжнародних організацій.

Спеціальні конвенції встановлюють чіткі зобов'язання держав затримати злочинця за відповідне правопорушення на своїй території та/або видати його, або передати справу своїм

¹ Лихова, С., Свистуленко, М. (2001). *Актуальні питання вдосконалення інституту екстрадиції*. Право України, 1, 120-124.

² *Європейська конвенція про видачу правопорушників* (13 грудня 1957 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033>.

³ *Конвенція про передачу засуджених осіб* (21 березня 1983 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025>.

⁴ *Конвенція про боротьбу із незаконним захопленням повітряних суден* (16 грудня 1970 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167>.

⁵ *Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації* (23 вересня 1971 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_165>.

⁶ *Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників* (17 грудня 1979 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087>.

⁷ *Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом* (16 грудня 1997 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374>.

⁸ *Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму* (13 квітня 2005 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68>.

органам з метою переслідування (принцип «або видай або суди»). Зокрема, Конвенція про боротьбу із незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р. встановила, що передбачений нею злочин вважається таким, що підлягає включенню в якості злочину, що тягне за собою видачу, у будь-який договір про видачу, укладений між договірними сторонами (ст. 8).

Без голосування (тобто методом консенсусу) 14 грудня 1990 р. на 45-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (Резолюція 45/116) ухвалений Типовий договір про видачу, який встановлює види правопорушень, які можуть потягнути за собою видачу відповідної особи й принципи, відповідно до яких видача здійснюється (принцип спеціалізації). Перш за все, зазначаються злочини, які караються у відповідності із законодавством обох сторін тюремним ув'язненням чи іншою мірою позбавлення волі на строк не менше 1 (2) року чи більш серйозним покаранням. Щодо передачі засуджених для відбування покарання в інших державах, то видача дозволяється тільки у тому випадку, якщо до завершення строку цього покарання залишається не менше 4 (6) місяців (ст. 2 п. 1). Цей же документ передбачає, що імперативною підставою для відмови у видачі являється правопорушення політичного характеру (ст. 3), що не чинить перепон сторонам у виконанні будь-якої багатосторонньої конвенції розпочинати судове переслідування у випадку, якщо вони не здійснюють видачу. Типовий договір про видачу 1990 р. передбачає й інші підстави для відмови у видачі осіб, що здійснили правопорушення.

Низка правових актів щодо екстрадиції була ухвалена в рамках європейських міжнародних організацій, серед яких Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму 16 травня 2005 р.¹, угоди між державами-членами ЄС про спрощення передачі запитів про видачу, відповідні положення Шенгенських угод. Певною мірою норми про видачу правопорушників були систематизовані й ухвалені Європейською Радою 13 червня 2002 р., яка прийняла Рамочне рішення 2002/584/ІНА відносно Європейського ордеру на арешт і процедури видачі між державами-членами. Це Рішення 2002/584/ІНА спростило і прискорило процедуру арешту і видачі злочинців. Політична і адміністративна стадії видачі були замінені судовим механізмом й після набрання юридичної сили Рішення з 1 липня 2004 р. суди держав Євросоюзу визнають (з мінімумом формальностей) запити про видачу злочинця, направлені судом іншої держави ЄС.

Зазначені запити у Рамочному рішенні 2002/584/ІНА отримали назву «*європейський ордер на арешт*». Рамочне рішення визначає Ордер як «будь-яке судове рішення, видане державою ЄС з метою арешту чи видачі іншою державою запитуваної особи з метою пред'явлення кримінального обвинувачення, поміщення під варту, виконання ордеру на арешт». За правилами комунітарного права видачу тягнуть наступні правопорушення (якщо вони караються в державі ЄС, що видає ордер на арешт, позбавленням волі на строк не менше трьох років): тероризм, торгівля людьми, корупція, участь у злочинній організації, підробка валюти, вбивство, расизм і дискримінація, насилля, торгівля викраденими транспортними засобами, шахрайство, включаючи злочини, що зачіпають фінансові інтереси Європейських Співтовариств.

До цього країни Євросоюзу здійснювали передачу обвинувачених тільки міжнародним судам, а строк екстрадиції у цьому випадку ніколи не застосовувався. І хоча у самому Рамочному рішенні екстрадиція, видача й передача часто використовуються як синоніми, все ж, уявляється, що новий термін був введений для того, щоб позначити корінну відмінність процедури, яка здійснюється у рамках Євросоюзу між державами-членами ЄС, від умов традиційної екстрадиції меж членами ЄС та іншим світом. Маючи на увазі те, що екстрадиції підлягають тільки громадяни іноземних держав, слід відмітити, що Рамочне рішення передбачає виключення з цього правила. Так, наприклад, у новій редакції Основного Закону Німеччини (конституція Німеччини) громадянин Німеччини не може бути екстрагований до іноземної держави. У той же час Закон дозволяє передати його до іншої держави ЄС чи міжнародного суду при умові дотримання законності.

Із введенням в юридичний обіг з 1 січня 2004 р. нового юридичного інструменту – європейського ордеру на арешт, що замінив у відносинах країн Євросоюзу формальну процедуру екстрадиції новим механізмом передачі обвинувачених і засуджених між судовими органами держав-членів, на європейському континенті функціонують два окремих незалежних механізми доставки осіб. Одна з них, заснована на Європейському ордері на арешт, діє в режимі, вільному від

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму (16 травня 2005 р.). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712>.

більшості обмежень, які характерні для екстрадиції (зокрема, допускається передача власних громадян, не передбачується «виключення політичних злочинів», встановлено прискорений порядок розгляду при задоволенні відповідних клопотань тощо). Друга система співробітництва, що опирається на традиційні принципи екстрадиції, супроводжується суттєвою тривалістю екстрадиційного процесу, перепонами політичного й правового характеру для задоволення запитів про видачу, низькою ефективністю процедур екстрадиції. У цьому зв'язку, фундаментальним завданням, що відповідає інтересам взаємного співробітництва по кримінально-правовим питанням, являється адаптація механізму екстрадиції до сучасних потреб боротьби із злочинністю.

Чільне місце серед міжнародно-правових актів щодо видачі осіб, які вчинили транснаціональний злочин, займає вже згадувана *Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.* Зазначена Конвенція визначає транснаціональний характер злочину й встановлює різні форми співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю (передача кримінального провадження – ст. 21, захист свідків – ст. 24, допомога потерпілим – ст. 25 тощо), серед яких суттєве місце займає видача правопорушників (ст. 16) та передача засуджених осіб (ст. 17), що скоїли транснаціональний злочин.

Згідно ст. 16 п. 1 Конвенції ООН 2000 р. видача застосовується до осіб, які скоїли транснаціональний злочин, або якщо до злочину причетна організована злочинна група, при наявності умов: а) особа знаходиться на території запитуваної держави-учасниці, б) діяння, у зв'язку з яким запитується видача, є кримінально караним відповідно до внутрішнього законодавства як запитуючої держави-учасниці, так й запитуваної держави-учасниці. Якщо прохання про видачу стосується декількох окремих серйозних злочинів, деякі з яких не охоплюються цією статтею, то запитувана держава-учасниця може застосувати цю статтю також й щодо цих останніх злочинів (ст. 16 п. 2). Норми ст. 16 (п. 3) про видачу застосовуються до будь-якого транснаціонального злочину згідно ст. 3 п. 1 (а) або (б) Конвенції, що зобов'язує держави-учасниці включати такі злочини як діяння, що можуть спричинити видачу, до будь-якого договору про видачу. Правовою підставою для видачі у зв'язку з транснаціональним злочином буде зазначена Конвенція ООН 2000 р., про що повідомляється Генеральний секретар ООН при ратифікації, прийнятті або затвердженні Конвенції.

Видача здійснюється відповідно до умов, що передбачаються внутрішнім законодавством запитуваної держави-учасниці або договорами про видачу, що застосовуються. Зокрема законодавством України (Глава 44 Кримінально-процесуального кодексу України «Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)»¹) закріплені загальні умови та процесуальний порядок підготовки необхідних документів, що передбачає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

При цьому норми ст. 16 п. 8 Конвенції ООН 2000 р. закликають держави не зволікати з процедурою видачі та спростити пов'язані з нею вимоги про надання доказів, а норми ст. 16 п. 9 надають державам-учасницям право, на прохання запитуючої держави, взяти під варту особу, яка знаходиться на її території й видача якої запитується, або вжити інших відповідних заходів для забезпечення її присутності в ході процедури видачі. У випадку відмови у видачі особи, у зв'язку з транснаціональним злочином, на підставі, що така особа є її громадянином, запитувана держава зобов'язана передати справу без невинуватих затримок своїм компетентним органам з метою переслідування і співробітничати із запитуючою державою (ст. 16 п. 10).

Важливо, що Конвенція ООН 2000 р. може слугувати самостійною підставою для видачі осіб, яким інкримінуються такі злочини. Кожен із злочинів, щодо яких застосовується Конвенція, вважається включеним до будь-якого договору про видачу між державами-учасницями, в якості злочину, який може мати наслідком видачу (ст. 16 п. 3). Якщо держава-учасниця, що обумовлює видачу наявністю договору, отримує прохання про видачу від іншої держави-учасниці, з якою вона не має договору про видачу, вона може розглядати чинну Конвенцію як правову підставу для видачі у зв'язку з будь-яким злочином, до якого застосовується стаття 16.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 (Верховна Рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>>.

Таким чином, Конвенція ООН 2000 р. щодо видачі осіб, що скоїли транснаціональний злочин, допускає наявність двох різнопланових традицій у сфері права й практики. По-перше, держави-учасниці можуть обумовлювати видачу наявністю договору між запитуваною і запитуючою державами, та, по-друге, при відсутності договору, передбачити допустимість видачі, закріпивши відповідну норму у своєму внутрішньому законодавстві. Зокрема, при ратифікації Конвенції ООН 2000 р. у відповідному законі Україною передбачено, що Конвенція являється правовою підставою для співробітництва по питанням видачі, якщо із запитуваною державою договірних відносин щодо видачі не існує¹.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. також регулює передачу засуджених осіб (ст. 17) й надає право державам-учасникам розглядати можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей про передачу осіб, засуджених до тюремного ув'язнення або інших видів позбавлення волі за злочини, що охоплюються цією Конвенцією, для того, щоб вони могли відбувати строк покарання на їхніх територіях.

Проте слід звернути увагу на те, що норми Конвенції ООН 2000 р. обмежені колом злочинів, що визначені в ній. У першу чергу це такі «серйозні злочини» (ст. 2) транснаціонального характеру як корупція, розкрадання майна, відмивання доходів та фінансові злочини тощо. Ця обставина вимагає розробку й прийняття універсальної конвенції про видачу, що охоплювала б видачу злочинця чи передачу засудженої особи за будь-який транснаціональний злочин. Така конвенція на основі врахування сучасних тенденцій розвитку міжнародного співробітництва по кримінально-правовим питанням, а також ситуації, що складається у сфері протидії найбільш небезпечним видам транснаціональної злочинності, і перш за все, тероризму, дозволила б сформувати систему видачі, яка б функціонувала у більш гнучкому режимі, вільному від окремих екстрадиційних обмежень, що чинять перепони ефективній взаємодії держав у боротьбі зі злочинністю. Як зазначає Н. Зелінська, у наш час «принцип невидачі політичних правопорушників створює враження застарілої концепції»². Цей принцип побудований на протиставленні «злочинного» та «політичного», у той час як «абсолютна» злочинність й політична мотивація різняться між собою. Сучасні міжнародно-правові інструменти цілком здатні захистити людину від можливих переслідувань по політичним мотивам, не виправдовуючи при цьому політичні злочини, у тому числі й транснаціональні. Мова йде у першу чергу про тероризм.

При здійсненні екстрадиції осіб, що скоїли транснаціональний злочин, існує ряд проблемних питань. Однією із самих серйозних перепон для екстрадиції уявляється проблема застосування окремих видів кримінальних покарань. Зокрема, можливість призначення смертної кари за транснаціональний злочин, який являється підставою для видачі, дозволяє запитуваній державі відмовити в екстрадиції. Потребує з'ясування питання про те, чи застосовується до екстрадиції загальне положення права, відповідно о якого закон не має зворотньої дії у часі. Професор Ж. Рони позитивно вирішив це питання: кримінальні закони, безспірно, не мають зворотньої дії в часі, проте договір про видачу не встановлює жодного нового покарання і не посилює ті, що вже існують³. До речі, не слід розглядати видачу як покарання (М. Таганцев), видача – це процес, метою якого є сприяння з боку однієї держави іншій у забезпеченні належних для правосуддя умов відповідно до юрисдикції.

При вирішенні питання видачі правопорушника або передачі засудженої особи велике значення має питання громадянства й строки давності. Законодавством багатьох держав, іноді на конституційному рівні, передбачені заборонні норми щодо видачі власних громадян, окрім таких держав як США, Велика Британія, Канада тощо, що не робить ці положення загальновизначеними. Належність до громадянства запитуваної держави являється правовим фактором, який у переважній більшості випадків чинить перепони екстрадиції особи, хоча у міжнародній практиці спостерігається певна лібералізація підходів до екстрадиції громадян. Як правило, екстрадиція

¹ Закон про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють 2004 (Верховна Рада України). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15>>.

² Зелінская, Н.А. (2006). *Международные преступления и международная преступность: монография*. Одесса: Юридична література.

³ Даневский, В. (1884). Выдача преступников и прения о ней в Оксфордской сессии Гентского института международного права. *Юридический вестник*, 7, 548.

у випадку відсутності у національному законодавстві абсолютної заборони на видачу громадян являється допустимою з умовою, що призначене покарання буде відбуватися на території держави громадянства злочинця. Така норма (ст. 16 п. 11) передбачена й в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. Щодо строків давності, у відповідності з міжнародним та національним правом, вони не застосовуються відносно ряду транснаціональних злочинів, у подоланні яких проявляє зацікавленість міжнародна спільнота у цілому (тероризм, корупція, захоплення заручників, вбивство, піратство, торгівля людьми тощо).

Висновки. У сучасних умовах безпрецедентного розвитку транснаціональної злочинності у світі з метою організації ефективної боротьби зі злочинністю видача (екстрадиція) правопорушника розглядається як суттєвий складовий елемент системи міждержавного співробітництва, що визначає її роль і значення у цій боротьбі. Не дивлячись на появу нових форм взаємодії для забезпечення кримінального переслідування обвинувачених осіб, зокрема, передачі осіб згідно Європейського ордеру на арешт, екстрадиція займає провідне становище у міждержавній системі правового співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю. Європейський ордер на арешт застосовується лише відносно країн-членів Євросоюзу і не зачіпає процедури екстрадиції з третіми державами.

Видача особи, що здійснила транснаціональний злочин, являється юридичною процедурою, що застосовується у міждержавній практиці, залежить від конкретних обставин справи й тісно пов'язана з такою правовою категорією як кримінальна юрисдикція. Видачу не слід розглядати як покарання, оскільки вона є лише заходом, що сприяє застосуванню покарання. Транснаціональний злочин характеризується як екстрадиційний, криміналізований національним кримінальним правом взаємодіючих держав, має не тільки національно-правові, але й міжнародно-правові параметри.

Видача особи, що скоїла транснаціональний злочин, здійснюється на підставі міжнародних угод, що передбачають перелік чи критерії злочинів, що тягнуть за собою видачу, чільне місце серед яких займає Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.

Розрізнена система міжнародно-правових інструментів, передбачених конвенціями, договорами між державами та іншими міжнародними правовими актами створює певні перепони й стримує держави у боротьбі з транснаціональною злочинністю, що вимагає мінімізації такого роду прогалин у екстрадиційних відносинах.

З огляду на необхідність ефективного співробітництва між державами у зв'язку із зростанням й поширенням у всьому світі транснаціональної злочинності (тероризм, захоплення заручників, корупція, торгівля наркотиками, торгівля людьми, дитяча порнографія, фальшування грошей, угон транспортних засобів тощо) назрілою є проблема розробки й прийняття універсальної конвенції про видачу правопорушників та передачу засуджених осіб. Така конвенція має врахувати сучасні тенденції розвитку міжнародного співробітництва у сфері кримінальних відносин, зокрема протидії найбільш небезпечним видам транснаціональної злочинності, і перш за все, тероризму, й дозволила б сформувати систему видачі, яка має функціонувати у більш гнучкому режимі, вільному від окремих екстрадиційних обмежень.

Механізм співробітництва у сфері видачі осіб, що здійснили транснаціональний злочин, також потребує удосконалення, у першу чергу необхідно проведення значної роботи по укріпленню договірному режиму взаємодії держав, приведення правової бази міжнародного співробітництва у відповідність з реаліями і потребами сучасності.

References:

1. Danevskij, V. (1884). Vydacha prestupnikov i preniya o nej v Oksfordskoj sessii Gentskogo instituta mezhdunarodnogo prava [Extradition of criminals and debates about it at the Oxford session of the Ghent Institute of International Law]. *Juridicheskij vestnik* [Law Messenger], no. 7, 548. [in Russian].
2. *Yevropejska konventsija pro vydachu pravo porushnykiv* (13 hrudnia 1957 r.) [European Convention on the Granting of the Right of Offenders (December 13, 1957)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033>. [in Ukrainian].
3. *Zakon pro ratyfikatsiiu Konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochyynosti ta protokoliv, shcho yii dopovniuiut 2004* [The Law on the Ratification of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and its Protocols, 2004] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15>>. [in Ukrainian].

4. Zelinskaja, N.A. (2006). *Mezhdunarodnye prestuplenija i mezhdunarodnaja prestupnost'*: monografija [International crimes and international crime: a monograph]. Odesa: Juridichna literatura. [in Russian].
5. *Konvencija OON proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti, ukhvalena Rezolucijei 55/25 Heneralnoi Asamblei* (15 lystopada 2000 r.) [United Nations Convention against Transnational Organized Crime, adopted by General Assembly resolution 55/25 (15 November 2000)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789>. [in Ukrainian].
6. *Konvencija pro borotbu z nezakonnymy aktamy, spriamovanymy proty bezpeky tsyvilnoi aviatsii* (23 veresnia 1971 r.) [Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation (23 September 1971)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_165>. [in Ukrainian].
7. *Konvencija pro borotbu iz nezakonnym zakhoplenniam povitrianykh suden* (16 hrudnia 1970 r.) [Convention on the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft (December 16, 1970)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167>. [in Ukrainian].
8. *Konvencija properedach Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine u zasudzenykh osib* (21 bereznia 1983 r.). *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025>. [in Ukrainian].
9. *Konvencija Rady Yevropy pro zapobihannia teroryzmu* (16 travnia 2005 r.) [Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism (16 May 2005)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712>. [in Ukrainian].
10. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy 2012* [Criminal Procedural Code of Ukraine] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>>. [in Ukrainian].
11. Lykhova, S., Svystulenko, M. (2001). Aktualni pytannia vdoskonalennia instytutu ekstradytsii [Topical Issues of the Extradition Institute]. *Pravo Ukrainy* [The law of Ukraine], no. 1, 120-124. [in Ukrainian].
12. Lukashuk, I.I., A.V. Naumov (1998). *Vydacha obvinjaemyh i osuzhdennyh v mezhdunarodnom ugolovnom prave: uchebno-prakticheskoe posobie* [Issuance of accused and convicted in international criminal law: educational and practical manual]. Moscow: RJuID. [in Russian].
13. *International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism* (April 13, 2005) [International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (13 April 2005)]. *Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68>. [in Ukrainian].
14. *International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings* (16 December 1997). *Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374>. [in Ukrainian].
15. *International Convention for the Suppression of the Misrepresentation of Hostages* (December 17, 1979). *Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087>. [in Ukrainian].
16. Mudrak, D.O. (2006). Concept of extradition of offenders and transfer of convicted persons in international law. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, no. 8, 98-105. [in Ukrainian].
17. Nesterenko, S.S (2011). *International-legal protection of human rights in the course of extradition*: monograph [International-legal protection of human rights in the course of extradition: monograph]. Odesa: Phoenix. [in Ukrainian].
18. Perogovskij, V.I. (1859). *O nachalah mezhdunarodnogo prava odnositel'no inostrancev u narodov drevnogo mira. Sochinenie Vasilija Perogovskogo* [On the principles of international law regarding foreigners from peoples of the ancient world. The work of Vasily Perogovsky]. Kyiv: Universitetskaja tipografija. [in Russian].
19. Udalova, L.D., Motyl, V.I., Humin, O.M. (2012). *Prokurorskyi nahliad za ekstradytsiieiu osoby: navchalnyi posibnyk* [Prosecutors supervision of extradition of a person: a manual]. Kyiv: Skif. [in Ukrainian].
20. Boister, N. (2012). *An introduction to Transnational Criminal Law*. Oxford: University Press. [in English].
21. Bassiouni, M.Ch. (1974). *International Extradition and World Public Order*. New York: Oceana publication inc. Dobbs Ferry. [in English].